ALGUNS ASPECTES SOBRE L'ENTORN SÒCIO-ECONÒMIC DELS TORROELLENCS DEL PRIMER TERÇ DEL SEGLE XIV

Dins dels trenta-vuit registres notarials de Castelló d'Empúries, que cobreixen el període 1300-1336, no més d'un centenar d'actes es refereixen a torroellencs[1]. El material de base d'aquest article és, doncs, ben escàs.

Un nombre tan poc important d'actes, és cert, no permet un estudi científic de tractament estadístic. Tanmateix, el poc de què disposem és interessant ja que ens dóna uns exemples concrets sobre certs aspectes de l'entorn sòcio-econòmic torroellenc.

Urbanisme i hàbitat

Se sap que en aquella època Torroella es dividia en dues parts: l'antiga cellera encerclada per la seva muralla i la vila nova, una creació reial recent amb un urbanisme idèntic al d'algunes viles del sud-oest de França. Per contra, s'ignora quasi tot dels habitants. Per que fa a aquest aspecte, després del que he pogut observar en el curs d'un estudi precedent[2], sembla que molt sovint no hi ha més que un pla terrer. En tot cas, algunes cases, sobretot les de la plaça on viuen les famílies amb fortuna, s'adornen d'arcades que permeten circular a cobert; un bon nombre disposen així mateix de celler, cort, cortal o jardí contigu.

El vocabulari notarial distingeix dos tipus d'habitatges: *domus* i *hospicium*. De les primeres, petites cases ben simples, en coneixem el valor d'una: la venuda per la dona de Pere d'Ullà, Beatriu, per 60 sous de Melgueil[3] (equivalents als sous barcelonins de tern), és a dir, per una quantitat igual, més o menys, al seu preu mitjà. Pere de Llabià, procurador reial a Torroella va adquirir, amb nou anys d'interval, dos *hospicia* situats a l'interior de la vila. Hom ignora, per contra, el valor d'aquestes espaioses cases que obté, una en emfiteusi per part d'un fill cavaller, Dalmau Torroella, l'altra en lliure i franc alou de Ramon d'Empúries, fill del comte Hug V i ell mateix prior a Catalunya de l'orde de Sant Joan de Jerusalem. En efecte, el preu de 2.000 sous de Melgueil i el de 5.000 sous de València (monedes llavors equivalents als sous barcelonins de tern) estipulat respectivament en cadascuna de les dues actes, si bé comprèn les sumes per a les cases, també engloba les exigides per la cessió d'altres predis així com les seves rendes i drets, com censos... Per a la casa que li ha estat concedida en

Vista del nucli medieval de Torroella de Montgrí. A dalt, en forma de triangle, podem veure la Cellera. Al sud s'estén la vila nova.

emfiteusi, Pere de Llabià, en reconeixement del domini directe que pertany al rei, haurà de pagar, cada primer d'agost, 301 kg d'ordi i, cada Nadal, vuit pollastres i mig, un cens elevat.

Una altra informació sobre l'hàbitat: en aquesta primera meitat de segle, les comunitats jueva i cristiana de Torroella no viuen separades com passarà després de la decisió de la reina Violant el 1388. La casa que compra el procurador reial a Ramon d'Empúries és veïna, com d'altres, de la d'un jueu, en aquest cas de la del prestador Jucef Benvenist.

El camp torroellenc

Tot i que són majoria, els que viuen agrupats dins la població no formen la totalitat de la població torroellenca. Alguns es troben disseminats sobre el territori, en masos que dominen una zona agrícola extensa. Aquests masos semblen, amb tot, força escassos dins la parròquia, fins al punt que l'única menció feta per la documentació castellonina ens posa en presència només de dos masos de Sant Iscle en propietat del comte Dalmau Segurin de Castelló. Dalmau de Gualta, un cavaller de Torroella de Montgrí, els compra per 6.000 sous barcelonins amb els seus drets i rendes així com amb els homes i dones de remença que hi treballen. Pere d'Hug, el batlle del lloc,

posseeix també alguns remences a la parròquia de Canet. Una acta del febrer de 1304 preveu la divisió dels drets de rescat, d'exorquia i d'intestia que s'aplica a aquesta mà d'obra semi-servil entre ell, el seu propietari eminent, i Pere Bonet de Canet, el seu propietari útil.

Vessants del Montgrí i plana del baix Ter, on s'estenien els camps dels pagesos de Torroella.

La classe més baixa de la pagesia catalana, els pagesos de remença són segurament molt menys nombrosos a Torroella que els terratgers lliures. Aquests darrers no tenen unes propietats tan homogènies com els masos, però cultiven unes parcel.les més o menys disperses, dins de la parròquia i també a l'exterior. De totes les modalitats d'adquisició de terres, per a ells, la més corrent és la compra. Hom coneix la que féu, per 70 sous de Melgueil, el cavaller Gaylard de Vilaumala de la terra que posseeix Joan Ruffac dins de la parròquia de Torroella de Montgrí. Una mica menys nombroses són, per contra, les emfiteusis. Els arrendaments a curt termini són clarament rars, sobretot les masoveries. Per a les parceries podem citar de nou l'exemple d'aquesta Beatriu, habitant de Torroella i muller de Pere d'Ullà. Amb el consentiment del seu marit, lliura a Joan Feliu, de Castelló d'Empúries, un camp que posseeix en aquesta parròquia. A canvi d'una excedència del temps d'una collita, el parcer es compromet a pagar-li 17 sous de Melgueil i a lliurar-li la meitat del producte de la terra. Entre els terratgers només una part són veritables pagesos; els altres es divideixen entre els que cultiven algunes vessanes, per al consum familiar, i que tenen una activitat professional amb un caràcter més "urbà" i els que viuen de les

rendes del sòl. El rei és, dins la parròquia, el més important d'aquests rendistes.

El sobirà assigna una part de les rendes que percep sobre els seus dominis per pagar els deutes o més simplement els salaris d'alguns dels seus funcionaris. És sens dubte per aquesta segona raó que el 1311 Guillem Alioni, qualificat en un document torroellenc de guardià del castell de Torroella, cobra 500 sous anuals sobre les rendes de Torroella, cosa que percevia des del 1298. La quantitat és pagada per terços a raó de 166 sous i 8 diners per lliurament, el primer rebut el gener i el segon el maig. El gener d'aquest mateix any, Guillem Alioni rep, certament per altres conceptes, 300 sous que li són assignats per les rendes reials de Figueres. A més d'assignació, algunes rendes poden significar una venda en ferm. Pere Julià, de Torroella de Montgrí, rep així una procura de Pere Bou, habitant de Castelló, per portar a bon terme la venda en l'encant anual d'algunes rendes de Gualta. Alguns particulars es lliuren igualment a simples vendes del seu patrimoni. Un cavaller de València, Bernat de Llabià, posseeix a Torroella diversos béns al.lodials i les seves rendes; ven el conjunt per 3.000 sous barcelonins a un dels seus familiars, el procurador reial Pere de Llabià. Un altre exemple: el de Beatriu, la muller de Pere d'Ullà, habitant de Torroella però originària de Castelló. Per pagar els deutes que el seu marit té amb diversos creditors, ven per 1.300 sous Melg., amb els seus drets, unes terres i cases de la seva parròquia d'origen. Com es pot veure, la terra dóna beneficis; amb tot, aquest no és l'únic recurs de rendes del camp torroellenc: la ramaderia n'és un altre.

Es crien bovins tant per a carn com a animals de treball, però no en sabem dades específiques a la nostra localitat. Més remarcable, es nota un nombre força important d'equins, sobretot mules i cavalls. El 1304 un d'aquests, que pertany al procurador reial de Torroella, Bernat de Llabià, és comprat per un comerciant de Limoux per 10 lliures Melg., o sigui 200 sous. Al costat dels diners, una part d'aquest pagament es va fer mitjançant el lliurament d'una peça de draps vermells de Limoux. El cabal més important el trobem entre els ovins, se'n compten diversos milers que hivernen al massís del Montgrí. Durant l'estació bona, la transhumància els pot conduir ben lluny. Així, el 1333, Antoni Bofill, de Torroella, i Pere Estruc, de Castelló, lloguen, a les vores del Tec (Vallespir), unes pastures destinades a acollir 3.000 ovins. A fi de disposar-ne entre el primer de maig i Nadal, paguen una mica més de 20 lliures Melg. a un tal Antoni, habitant de la vall de Prats, a la diòcesi d'Elna. El fet que la carn ovina sigui la més consumida a l'època explica, en part, la importància de la seva cria, però aquesta no és l'única raó.

Comerç

La necessitat d'aprovisionar els diferents centres textils de la regió és una altra explicació d'aquesta cria. Vénen a comprar la llana a Torroella des de tota la diòcesi. El març de 1323, el torroellenc Pere Gironella reconeix a Guillem Simon, de Castelló, que li ha satisfet vuit lliures Melg. que devia per una compra de llana. El 1330, Bernat Barcelon, de Torroella, ven per 70 sous Melg., a l'acabador de Castelló, Francesc Vell, 23 vellons de les millors bèsties d'un ramat de quaranta. Li assegura que l'esquilada la pagarà ell i que li lliurarà la llana a mitjan maig. El 1333, és d'un habitant de Castellfollit de la Roca que el torroellenc Bernat Daudil rep un pagament de 340 sous barc. per la venda de vellons de tot el seu ramat; entre tres i quatre sous el velló, devia comptar entre 85 i 110 caps. Hom sap igualment que alguns habitants de Girona, Setcases i Camprodon compraven la seva llana a Torroella. El 1336, és a un acabador de la seva parròquia, Bernat Camós, a qui un comerciant-draper torroellenc, Jaume Boter, reconeix haver venut llana per un valor de 1.470 sous Melg.

La vila disposava en efecte d'una petita indústria drapera, nascuda a la fi del segle anterior i amb una constant expansió. Tot i que trobem un torroellenc, Bartomeu Romeu, que deu 108 sous Melg. per al pagament a un habitant de Castelló que li tenyeix els seus draps de vermell i blanc, això no significa que a Torroella no hi haguessin tintorers. N'he trobat uns quants en la consulta dels protocols dels notaris torroellencs. Tot i que no figura com a tal, Bartomeu Sirvent n'és potser un d'ells. Compra, per 14 lliures 11 sous Melg., tint de color pastel a un tal Guido Brimachini, habitant de Castelló, el nom del qual ens porta a pensar que és un italià comissionat local d'un exportador toscà. Si els artesans textils de Torroella ho fan tot, des del teixit a la tintura, la producció local no sembla bastar-los. Així, el torroellenc Bernat d'Areis, potser comerciant-draper, reconeix, dues vegades, deure diners per la compra de draps de llana. I són quantitats altes, ja que la primera vegada, el 1322, és deutor de 25 lliures i 8 sous Melg. a un mercader de Limoux; l'any següent són 12 lliures i 18 sous Melg. que deu a un habitant de Castelló d'Empúries. Sempre per draps, el 1335, Pere Castell, de Torroella, té un deute de 6 lliures, 9 sous i 10 diners Melg. amb un parroquià de Castelló.

Si l'activitat de la branca textil i el comerç que en resulta són, llevat de la del sector primari, un dels sectors més importants per al desenvolupament local, l'altre sector bàsic de l'economia torroellenca és el de la marina. La modesta flota, segons deixa entreveure la documentació, una desena de vaixells, es divideix en dos tipus. D'una banda, els "*limbi*" que fan cabotatge entre les costes del Llenguadoc i el delta de l'Ebre; de l'altra, les barques de més tonatge que s'aventuren a alta mar fins a llocs més llunyans de la

Mediterrània occidental. Les càrregues importades o exportades pels vaixells torroellencs semblen limitar-se a productes alimentaris, cereals i vi, principalment. Si, habitualment, comercien per mar pel seu propi compte, amb vaixells que han estat construïts per mestres d'aixa i calafats locals al port, arriba un moment que es noliegen per habitants d'altres localitats. És justament el cas d'Esteve Bonet i Pere Cubeles, que noliegen el seu vaixell per Castelló Coconi, de Castelló d'Empúries. La seva embarcació, maniobrada per cinc mariners i un ajudant, haurà d'acomboiar cinc bocois de vi, és a dir almenys, 60 hectolitres. La càrrega es farà a Aigües-Mortes i es portarà fins a Roses, Barcelona o algun altre port més propici. Aquesta possibilitat d'escollir entre diferents destinacions no ens ha de sorprendre; era una pràctica habitual. En efecte, en aquella època s'encaminava la mercaderia cap a mercats sense tenir obligatòriament clients previs i sense saber del cert si trobarien un comprador; és per això que els contractes de nòlits preveien quasi sempre diverses destinacions, si per cas que en el primer port no es trobaven clients, o que els corrents no fossin favorables o encara, que l'accés al port fos impossible. Si l'anterior és descarregat a Roses, el negociant de Castelló haurà de pagar, per preu de noliejament, 10 sous Melg., si és a Barcelona, pagarà 12 sous; sigui quin sigui el pagament haurà de pagar sous deu dies després del desembarcament. Aquest contracte conté, a més, una clàusula interessant molt poc estipulada. Si el soci del negociant, que es troba a Aigües-Mortes, troba altres vaixells per fer el viatge mentre els torroellencs arriben al port, l'acta notarial preveu que percebran una indemnització de 13 diners Melg. per bocoi.

Amb l'exemple d'aquest Guillem Pascal que porta els afers de Castelló Coconi a Aigües-Mortes, hom pren consciència que l'horitzó comercial s'ha eixamplat. El temps ha passat per als comerciants que es desplaçaven ells mateixos a l'estranger per vendre els seus productes. Ara els negociants són homes d'assumptes sedentaris i disposen d'uns capitals per crear societats, se serveixen de professionals del transport i disposen d'empleats que treballen per a ells. És cert, això no és encara realment el cas a Torroella; hem d'anar a localitats més importants, almenys com Castelló d'Empúries, per trobar aquests grans negociants. Un d'ells, el barceloní Francesc de Viladecans, contracta per tres anys, a comptar des del maig de 1305, un tal Bernat, habitant de Torroella i fill del difunt Pere Ramon d'Illa. Fa les funcions d'una mena de comissionat viatger que es desplaça per terra i per mar. Rep com a salari tot l'aliment, el beure, els vestits i les sabates que li siguin necessaris, però cap diner.

Cal fer esment que l'abastament alimentari dóna lloc a un important comerç i a importacions marítimes que provenen de la vall de l'Ebre. Els estocs que en fan referència són ben importants. El comprat per Joan Melli ho és una mica menys. Tot i que es tracta d'un modest trajecte, és

probablement també per vaixell que aquest habitant de Castelló ha fet transportar les 300 mitgeres de blat (al voltant de 106 quintals) que li han venut els torroellencs Arnau Segur i Bernat d'Illa. Per una quanitat semblant, a cinc sous i un diner Melg. la mitgera, el comprador ha pagat un total de 1.525 sous.

Els negociants no es conformen a posar al mercat productes anodins, no dubten a comerciar també amb els seus congèneres. Si la pràctica de l'esclavisme ha desaparegut de la major part de l'Occident medieval, perdura encara viva a les costes de la Mediterrània, en particular a Catalunya on, segons unes estimacions, els esclaus serien una desena de milers al tombant del segle XIII al XIV. Torroella, com altres localitats, té les seus; n'hem trobat força mencions en els registres notarials. Els protocols de Castelló, per contra, només ens han documentat un exemple d'esclau propietat de torroellencs: una batejada, Ramona, filla de la sarraïna Axa que posseïa Abraham de Torre, jueu de Figueres. Aquesta captiva fou primerament, el 1291, comprada per 50 sous pel torroellenc Bernat de Pou a un barceloní membre de la casa reial. La va vendre el novembre de 1296 a una conciutadana, Dolça Moner, que en paga 10 lliures Barc. Però aviat la serva es va escapar, ja que va ser recuperada per la justícia de Figueres. Domènec Forsor, nebot i hereu de Dolça Moner, la va vendre al seu torn el novembre de 1324 al sagristà del comte d'Empúries, Guillem Segur, que la va adquirir per 9 lliures Melg. Aquest darrer propietari va prometre a l'esclava que si, en els següents deu anys, ella o altres per ella li pagaven les nou lliures que valia, recuperaria la llibertat.

Gravat d'un paraire. El gremi de Paraires va ser un dels més importants de la Torroella medieval.

Crèdit

Ja fos per iniciar algun negoci o més simplement tenir què consumir, es podia donar el cas que les persones no tinguessin sempre els diners necessaris. Tot i que el primer terç del segle XIV es caracteritza a Catalunya pel creixement d'una economia que passa cada cop més de l'autoconsum

cap a canvis monetaris, el període, en relació a les necessitats, té encara una relativa raresa de numerari. Tothom pot, doncs, en un moment determinat, tenir una manca passatgera de liquiditat. El recurs al crèdit permet per sort posar remei a la situació.

La tradició popular ens ha deixat, de l'edat mitjana, la imatge de l'usurer jueu. Si bé aquesta visió correspon a la realitat, només en reflecteix una part. Al costat d'un préstec jueu ben legal, existeixen moltes formes disfressades de crèdit cristià. Tot i que oficialment prohibit per l'església fins al reconeixement dels censals i violaris a principi dels anys 1330, el crèdit cristià existeix ja anteriorment. A Torroella, amb els càlculs que he pogut fer per al període 1311-1325, representa, en volum, una mica menys de la meitat del total del crèdit local, i en diners, dos terços. Fora de la venda a crèdit i de la comanda agrària que amaguen un interès, però on l'objectiu principal no és el crèdit, hem de parlar de formes més clàssiques de préstec cristià: préstec i comanda-dipòsit.

Els protocols notarials de Castelló contenen alguns préstecs que tenen un contractant torroellenc. Citem-ne alguns exemples. Els esposos Pere d'Ullà i Beatriu, a qui hem vist ja diverses vegades, es troben en aquests préstecs. L'abril de 1323, reconeixen haver manllevat 600 sous Melg. a una tal Gueraula, la vídua de Ramon Jaspert, de Castelló; com a garantia han hipotecat una feixa i un habitatge situat a la parròquia de Torroella, així com els drets sobre diverses terres de Vilabertran. L'any següent és a una altra Gueraula, muller d'un comerciant de la capital del comtat d'Empúries, a qui deuen nou lliures i onze diners Melg. El novembre de 1330, un habitant de Castelló els presta 600 sous Melg., que hauran de tornar ràpidament, abans de Nadal. Es pot donar el cas que els préstecs es facin entre membres d'una mateixa família; en aquests casos, és poc probable que s'exigeixin interessos. Així, el març de 1317, la citada Beatriu, aquesta vegada sense el seu marit, contracta un préstec de 200 sous Melg. a la seva àvia Adaledis. El maig de 1320, és Guillem Rossinyol, pare de Beatriu, qui manlleva 1.400 sous Melg. a la seva filla.

Si el préstec cristià és un crèdit que fixa un període precís de reemborsament que rarament depassa els sis mesos, el pagament de la comanda-dipòsit es fa a voluntat del creditor. A part d'aquesta diferència, la comanda és, com el préstec, una forma disfressada de préstec usurer, on el total que apareix a l'acta indica a la vegada el que ha estat efectivament prestat i els interessos que s'hauran de pagar. Com en el préstec, aquests interessos se situen al voltant del 10%[4]. Una altra similitud: aquestes formes de crèdit es fan rarament sobre les mercaderies (esclaus inclosos) o en préstecs mixtos (diners i mercaderies). Per parlar només de les comandes-dipòsit de Torroella, es fan en un 95 % en diners; les poques registrades pel

notari Bernat Junquera que es refereixen a un manllevador torroellenc i a un creditor castellonenc es fan, per contra, en diners exclusivament. Així, el març de 1317, el corredor Bernat Oliva ha confiat 19 sous Melg. a Guillem Sart. L'agost de 1323 és l'acabador Miquel Paraire qui pren en comanda 87 sous Melg. prestats per Nicolau Tintorer. El març de 1335, Bernat Català, un altre acabador de Torroella, manlleva 42 sous Melg. Dues setmanes més tard és Bernat Pere qui rep una comanda de 24 sous Melg. El 1321 un apotecari de Castelló recorre a una procuració per recuperar els 70 sous Melg. que ha deixat en comanda al fuster Bernat de Puig, un ciutadà que s'ha traslladat a Torroella. Si cal, el creditor autoritza el seu procurador a portar el deutor davant de la justícia per recuperar els fons.

Un altre cas: la transferència de crèdits. El 1311, un habitant de Castelló cedeix el que ha acordat amb el torroellenc Bartomeu Paraire, antic aprenent de tintorer, a Bernat d'Ermedas. A més del fet que aquest viu a la mateixa localitat que el deutor i, per tant, pot obtenir més fàcilment els diners prestats, altres raons motiven aquesta operació, que és més que una procuració. En efecte, no es tracta, només, de retornar el diner al seu propietari, sinó de recuperar-lo per a si. El castellonenc segurament tenia un deute amb ell. Així, a fi d'evitar inútils desplaçaments entre Castelló i Torroella, va, en transferir-li aquest crèdit, assegurar-li que el pagaria. Aquesta pràctica era corrent a Catalunya.

Matrimonis

Més enllà de tot el que hem dit, la feblesa documental sobre els torroellencs en els protocols notarials de Castelló, a la qual ja hem fet al.lusió al principi d'aquest article, és, per si mateixa, indicadora. És un signe que els parroquians de Torroella de Montgrí tenen poques relacions amb els habitants de la capital del comtat d'Empúries, a l'igual com aquests darrers es relacionen poc amb Torroella, almenys en assumptes que necessitin ser confirmats pel notari. Això no impedeix que es creïn a vegades relacions més sòlides que aquestes nascudes de circumstancials relacions econòmiques; parlaré ara dels matrimonis.

És cert, les unions entre habitants d'aquestes dues viles separades 24 km són força rares, fins al punt que no apareix cap contracte de matrimoni en els vuit registres notarials torroellencs que subsisteixen del període 1298-1325. Sortosament, la documentació notarial de Castelló ens en subministra alguns exemples. Examinem-los.

El març de 1319 s'anota el contracte de matrimoni d'un parroquià de Torroella i una tal Maria, originària de Castelló. El seu pare, sens dubte un

fabricant de gerres[5], li dóna un bon dot d'un valor total de 50 lliures Melg. Es divideix de la manera següent: 20 lliures en diners; a la plana que hi ha davant de Castelló, la meitat d'una raïmera per un valor de 10 lliures i dues vessanes d'un camp (0,58 hectàrees) per 15 lliures; per 5 lliures, una vinya situada a la parròquia de Fortià, pròxima del *calderios* (sens dubte una caldera per a l'extracció de la sal) i al costat del rec del Molí. Com era costum, el futur espòs es compromet a aportar al matrimoni l'equivalent del dot de la seva promesa. Es convé igualment que si la dona mor abans que ell, restituirà una part de la dot als parents de la difunta, i només es quedarà 10 lliures. Quant a Joan Oliva, de Castelló, és una dot d'un total de 550 sous Melg. que es compromet a donar per al matrimoni de la seva filla Ramona amb el torroellenc Guillem Estalona. A més de 20 lliures, donarà un vestit i un drap que valen 150 sous. Si el gendre queda vidu, haurà de tornar 450 sous a la família de la seva dona. El 1333 és un jurista de Castelló qui casa la seva germana; es compromet a oferir en dot 200 lliures Melg. i 25 lliures de draps i de vestits de casament. Aportant l'equivalent, el marit és amo d'un molt considerable patrimoni de 10.000 sous Melg. Amb aquestes quantitats, els dots no són donats immediatament, d'una sola vegada. Així, l'anterior matrimoni no és encara en plena possessió del seu dot el març de 1335; el germà de la dona acaba de pagar 500 sous que no són els darrers.

Els força escassos documents que tenim ens obliguen a donar una visió molt parcial de les relacions entre Torroella i Castelló, això impedeix tota sistematització i ens obliga a donar només alguns exemples dispersos. Malgrat aquest inconvenient, he intentat donar una idea que, penso, aporta una bona imatge d'alguns aspectes de la vida d'alguns habitants de Torroella de Montgrí, una vila que tenia una població mínima d'unes 1.500 ànimes el 1313-1314[6] .

A més del poc que ha mostrat aquest article, cal dir que en aquesta primera part del segle XIV, com testimonien els resultats de la meva tesi de llicenciatura, la fesomia sòcio-econòmica d'aquest poble litoral correspon al dels ports catalans, llenguadocians i provençals descrits per Charles-Emmanuel Dufourcq en una de les seves obres[7] .

Frédéric Bayet

NOTES:

(1) 37 dels 38 registres són del notari Bernat Junquera. Ha estat Christophe Liégeon qui m'ha transmès les referències de les actes que es refereixen als torroellencs. Les ha localitzat en el curs del buidatge que ha efectuat en el decurs d'un estudi sobre els comerciants de Castelló d'Empúries a la primera meitat del segle XIV, treball que acabarà aviat.

(2) Les afirmacions fetes sobre la fesomia de les cases, com altres remarques posteriors, són el resultat, no de l'examen de les actes de Castelló, sinó unes dades que he trobat en el buidatge exhaustiu de vuit registres notarials de Torroella de Montgrí per a la meva tesi de

llicenciatura. Cf. Frédéric BAYET. *Économie et société à Torroella de Montgrí (1298-1325): esbós per a un estudi d'una localitat litoral catalana al segle XIV*. 327 fol. dactil. Tesi Llic. : Història : Universitat de Savoia : 1994.

(3) Si la major part de les quantitats són especificades en moneda de Melgueil, és perquè es tracta de relacions amb Castelló. La presència d'aquesta moneda del Llenguadoc, encunyada pels reis d'Aragó com a senyors de Montpeller, no ha de sorprendre. Els castellonencs tenen en efecte importants relacions comercials amb aquesta regió. A Torroella de Montgrí, la moneda quasi exclusivament en circulació es la de Barcelona, encunyada pels comtes-reis.

(4) Cf. Christian GUILLERÉ. *Girona al segle XIV*. Barcelona, 1993, vol. I, p. 404.

(5) A l'acta el pare és qualificat d'*orsoles*. En català existeix el terme orsol que designa els recipients destinats a contenir líquids. El terme ve del llatí *urceolu*, diminutiu d'*urceu* (gerra). Cf. *Diccionari català-valencià-balear*. Palma de Mallorca, 1979, vol. 8, p. 62.

(6) Aquesta estimació demogràfica resulta dels meus propis càlculs; he explicat el mètode a Frédéric BAYET, *op. cit.*, p. 52.

(7) Charles-Emmanuel DUFOURCQ. *La vie quotidienne dans les ports méditerranéens au Moyen-Age (Provence-Languedoc-Catalogne)*. París, 1975, 251 p.